

ЕРТЕ ЖАСТАҒЫ БАЛАЛАРДЫҢ (1 ЖАСТАН БАСТАП 2 ЖАСҚА ДЕЙІНГІ ЖӘНЕ 2 ЖАСТАН 3 ЖАСҚА ДЕЙІНГІ БАЛАЛАР ҮШІН) ТІЛ ДАМУЫНЫҢ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Адилбаева Г.Е.

*Шырышық мемлекеттік педагогика университеті
Мектепке дейінгі білім факультеті 2-курс студенті*

Андатпа. Мақалада зерттеушілер балалардың сөйлеу тілі даму кезеңдерінің әр түрлі санын бөледі, оларды әр қилы атайды, олардың әр алуан жас шекаралары жайында айтылған.

Abstract. In the article, the researchers divide the number of stages of children's speech development, call them differently, and talk about their different age boundaries.

Кілт сөздер: бала, зерттеуші, сөйлеу, тіл, кезең.

Key words: child, researcher, speech, language, period.

Зерттеушілер балалардың сөйлеу тілі даму кезеңдерінің әр түрлі санын бөледі, оларды әр қилы атайды, олардың әр алуан жас шекараларын көрсетеді. Мысалы, А.Н.Гвоздев баланың сөйлеу тілінде әр түрлі сөйлем мүшелерінің, сөз тіркестерінің, сөйлемдердің сан алуан түрлерінің пайда болу реттілігін бақылайды және осының негізінде бірқатар кезеңдерді бөледі.

Г.Л.Розенгард-Пупко бала тілінің дамуында 2 кезең ғана бөлді: дайындық (2 жасқа дейін) және сөйлеу тілінің өзіндік даму кезеңі.

Бізді қызықтыратың 1 жастан 2 жасқа және 2-3 жасқа дейінгі кезеңдер болғандықтан, олардың сипатталуына тоқталайық.

Осымен, I кезең – дайындық (туғаннан бастап 1 жасқа дейін) кезеңі.

Бұл кезең неге осылай аталады? Өйткені осы уақытта сөйлеу тілін меңгеруге дайындығы болады.

Балада туғаннан бастап дауыс реакциялары пайда болады: *айқай* және *жылау*. Олар адам сөйлеуіндегі дыбыстардан өте алыс екені рас. Бірақ айқай да, жылау да сөйлеу аппаратының үш бөліміндегі жіңішке және түрлі қозғалыстардың дамуына көмектеседі.

2 жұмадан кейін баланың сөйлеп тұрған адамның дауысына назар аудара бастауын байқауға болады. Ол жылауын қояды, оған қарап сөйлегенде тыңдап жатады. Бірінші айдың аяғында баланы әуенді әнмен (бесік жырымен) тыныштандыруға болады. Әрі қарай ол сөйлеп тұрған адамның жағына қарай қарауға немесе сол адамды көзбен бақылай бастайды. Жақында сәби интонацияға назар аудара бастайды: нәзік дауысқа мән болады, ал қатты дауысқа

жылайды.

2 айға қарай гуілдеу және 3 айдың басына қарай былдырлау пайда болады. Былдырлау – бұл белгілі бір артикуляциясы бар дыбыстардың бірігуі.

Бала 5 айдан бастап дыбыстарды естиді, қоршаған адамдардағы еріннің артикуляциялық қозғалыстарын көріп, еліктеуге тырысады. Белгілі бір қимылдардың көп рет қайталануы қозғалыс дағдысының бекітілуіне әкеледі.

6 айдан бастап бала жеке буындарды еліктеу арқылы айтады (ма-ма-ма, па-па-па және т.б.).

Әрі қарай бала еліктеу арқылы сөйлеу тілінің барлық элементтерін ақырындап иеленеді: фонемдерді ғана емес, үнді, қарқынды, ырғақты, әуенді интонацияны.

Екінші жарты жылдықта бала белгілі бір дыбыс тіркестерін қабылдап, оларды затпен немесе әрекетпен байланыстырады. Бірақ осы уақытта ол әлі де әсер етудің барлық кешеніне назар аударады: жағдайға, интонацияға, сөзге. Осының барлығы уақытша байланыстың пайда болуына көмектеседі (сөздерді есте сақтау және оларға реакция).

7-9 айдағы бала әр түрлі дыбыстардың бірлесулерін ересектердің артынан қайталай бастайды.

10-11 айда сөздердің өзіне реакция пайда болады (жағдайға немесе сөйлеушінің интонациясына тәуелді емес).

Осы уақытта аса үлкен мағынаны баланың тілі қалыптасып жатқан орта иеленеді (қоршағандардың дұрыс сөйлеуі, ересектерге еліктеу және т.б.).

1 жасқа қарай алғашқы сөздер пайда болады.

II кезең – сөйлеу тілінің өзіндік даму кезеңі.

Балада алғашқы сөздердің пайда болуынан дайындық кезеңі аяқталады да, белсенді сөйлеу тілінің қалыптасу кезеңі басталады. Осы уақытта балада қоршағандардың артикуляциясына ерекше зейіні пайда болады. Ол сөйлеушінің артынан өте көп және ынтамен қайталайды, өзі де сөздерді айтады. Осы кезде бала дыбыстарды шатастырады, оларды орындарымен алмастырады, бұрмалайды, түсіріп тастайды.

Баланың алғашқы сөздері жалпылама-мағыналық сипатын иеленеді. Бір сөзбен немесе дыбыстық тіркеспен ол затты да, өтінішті де, сезімді де белгілеуі мүмкін. Баланы тек белгілі бір жағдайда ғана түсінуге болады. Сондықтан осындай сөйлеу тілі *жағдайлық* деп аталады. Жағдайлық сөйлеу тілін ым-ишарамен, мимикамен жетелейді.

1,5 жастан бастап сөз жалпылама сипатына иеленеді. Ересекпен сөз арқылы түсіндіруін ұғу, білімдерді меңгеру, жаңа сөздерді есте сақтау мүмкіндігі пайда болады.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі:

1. Ерте жастағы (1 жастан бастап 3 жасқа дейінгі) балаларды тәрбиелеу мен оқытуға арналған «Алғашқы қадам» бағдарламасы. - Астана, 2010ж;
2. «Әнші балапан» мектепке дейінгі жастағы балаларға арналған әндер мен өлеңдер жинағы. – Астана, 2014ж;
3. Гвоздев А.Н. Развитие словарного запаса в первые годы жизни ребенка. – Куйбышев, 1990ж;
4. O‘G‘LI, E. D. Y. (2021). Yoshlar orasida ommaviy sport harakatini targ‘ib qilish metodikasini takomillashtirish. *Scienceweb academic papers collection*.
5. Эгамов, Д., & Рахманов, Е. (2021). Широкая пропаганда здорового образа жизни и дальнейшее развитие массового спорта. *in Library*, 21(2), 3-5.
6. O‘G‘LI, E. D. Y. (2021). Sog‘lom turmush tarzini keng targ‘ib qilish va ommaviy sportni yanada rivojlantirish. *Scienceweb academic papers collection*.
7. O‘G‘LI, E. D. Y. (2021). Совершенствование методов популяризации массового спорта среди молодежи. *Scienceweb academic papers collection*.
8. Sultanova, A. M. (2023). Ta‘limda onlayn kurslarni turli platformalar orqali yaratish. *Gospodarka i Innowacje.*, 42, 49-54.
9. Ikromov, I. M. (2023). General characteristics of the organization of continuous pedagogical experimental work. *NamDU axborotnomasi*, 5(3), 863-869.
10. Ikromov, I. (2023). Pedagogik amaliyotni amalga oshirish jarayoni tizimli tashkil qilish. *Namangan davlat universiteti Ilmiy axborotnomasi*, (6), 729-736.